नं. — ५२४५

नाम. कर्म प्रदीपः
गोभिल स्मृतिः वा.

कर्ता. x x

पत्र. सं. — ३३ — सम्व. १५८१

विष. सूत्र परिशिष्टम्.

/ कर्मप्रदीपः तृतीयप्रपाठकांतः

५२४५

गोभिल
स्मृतिः इतिनामान्तरं

5245

F = 33.
Complete.

कर्मप्रदीपं सामगानां

ग्रं ५१५

कर्मप्रदीप.

श्रीगणेशाय पत्र ३३ १७१

रामजीने नागे
शंकरजीने मागे
श्रीवत्सकदेवने विभागे

ग ॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥ अथातो गोभिलोक्तानामन्येषां चैव कर्मणां। अस्पष्टानां विधिं स
म्यक् दर्शयिष्ये प्रदीपवत्॥१॥ त्रिवृदूर्ध्ववृतं कार्यं तन्तुत्रयमधोवृतं। त्रिवृतं चोपवी
तं स्यात्तस्यैको ग्रन्थिरिष्यते॥२॥ पृष्ठवंशे च नाभ्यां च धृतं यद्विन्दते कटिं। तद्धा
र्यमुपवीतं स्यान्नातिलंबं नचोच्छ्रितं॥३॥ सदोपवीतिना भाव्यं सदा बद्धशिखेन
च। विशिखो व्युपवीतश्च यत्करोति न तत्कृतं॥४॥ त्रिः प्राश्यापो द्विरुन्मृज्यानुखमे
तानुपस्पृशेत्। आस्यनासाक्षिकर्णांश्च नाभिं वक्षः शिरोंऽसकान्॥५॥ यत्रोपदिश्य
ते कर्म कर्तुरंगं न तूच्यते। दक्षिणस्तत्र विज्ञेयः कर्मणां पारगः करः॥६॥ यत्र दिङ्नियमो २
मो न स्याज्जपहोमादिकर्मसु। तिस्रस्तत्र दिशः प्रोक्ता ऐन्द्री सौम्यापराजिता॥७॥
अंगुष्ठेन प्रदेशिन्या घ्राणं चैवमुपस्पृशेत्। अंगुष्ठानामिकाभ्यां च चक्षुःश्रोत्रे पु
ष्ठाभ्यां नाभिं हृदयं तु तलेन वै। सर्वाभिस्तु शिरः पश्चाद्बाहू चाग्रेण स

तिष्ठन्नासीनः प्रह्वो वा नियमो यत्र नेदृशः। नदासीनेन कर्तव्यं न प्रह्वेण न तिष्ठता।
गौरी पद्मा शची मेधा सावित्री विजया जया देवसेना स्वधा स्वाहा मातरो लोकमातरः।
धृतिः पुष्टिस्तथा तुष्टिरात्मदेवतया सह। गणेशेनाधिका ह्येता वृद्धौ पूज्यास्तु षोड
शा॥ कर्मादिषु तु सर्वेषु मातरः सगणाधिपाः। पूजनीयाः प्रयत्नेन पूजिताः पूजयं
ति ताः॥११॥ प्रतिमासु च वस्त्रेषु लिखित्वा वा पटादिषु। अपि वाक्षतपुंजेषु नैवेद्यै
श्च पृथग्विधैः॥१२॥ कुड्यलग्नां वसोर्धारां सप्तधारां घृतेन तु। कारयेत्पंचधारां वा ना
तिनीचां न चोच्छ्रितां॥१३॥ अनिष्पाद्य पितॄन् श्राद्धेन कुर्यात्कर्म विदिकं। तत्रापि मातरः
पूर्वं पूजनीयाः प्रयत्नतः॥१४॥ आयुष्याणि च शान्त्यर्थं जप्त्वा तत्र समाहितः। षड्भ्यः पि

रेष्वस्तदत्तुनतथाश्राद्धमुपक्रमेत्।१५ नसिद्धोक्तोविधिःकस्माद्दृष्टव्यात्रनिराशि
षः।अतःपरंप्रवक्ष्यामिविशेषंहृदयोभवेत्।१६।४।।१ प्रातरामंत्रितान्विप्रान्युग्मा
६३ नुभयतस्तथा।उपवेश्यकुशान्दद्यादृजुनैवहिपाणिना।१७ हरितायज्ञियाद्दर्भाःपीतकाः
२ पाकयज्ञिकाः।समूलाःपितृदेवत्याःकल्माषावैश्वदेविकाः।१८ हरितावैसपिंजूलाःशु
ष्काःस्निग्धाःसमाहिताः।रत्निमात्राःप्रमाणेनपितृतीर्थेसंस्कृताः।१९ पिंडार्थंयेस्तृताद न
पं६ र्भाःस्तर्पणार्थेतथैवच।धृतैःकृतेचविण्मूत्रेत्यागस्तेषांविधीयते।२० दक्षिणंपातयेज्जा २
नुदेवान्परिचरन्सदा।पातयेदितरज्जानुपितॄन्परिचरन्नपि।२१ निपातोनहिसव्यस्य
जानुनोविद्यतेक्वचित्।सदापरिचरेद्भक्त्यापितॄनप्यत्रदेववत्।२२ पितृभ्यइतिदत्तेष

पवेश्यकुशेषुतान्।गोत्रनामभिरामंत्र्यपितॄनर्घ्यंप्रदापयेत्॥१३॥नात्रापसव्यकर
णंनपित्र्यंतीर्थमिष्यते।पात्राणांपूरणादीनिदैवेनिवहिकारयेत्॥१४॥ज्येष्ठोत्तर
करान्युग्मान्करायाग्रपवित्रकान्।कृत्वार्घ्यंसंप्रदातव्यंनैकैकस्यात्रदीयते॥१५॥
अनंतगर्भिणंसाग्रंकौशंद्विदलमेववा।प्रादेशमात्रंविज्ञेयंपवित्रंयत्रकुत्रचि
त्॥१६॥एतदेवहिपिंजूल्यालक्षणंसमुदाहृतं।आज्यस्योत्पवनार्थंयत्तदप्येता ज्य५
वदेवतु॥१७॥एतत्प्रमाणमेवैकेकौशीमेवाहुर्मंजरीं।शुष्कांवाशीर्णकुसुमांपिं
जूलींपरिवर्जयेत्॥१८॥पित्र्यमंत्रानुद्रवणआत्मालंभेऽधमेक्षणे।अधोवायुसमु
त्सर्गेप्रहासेनृतभाषणे॥१९॥मार्जारमूषकस्पर्शेआक्रुष्टेक्रोधसंभवे।निमित्ते
ष्वेषुसर्वेषुकर्मकुर्वन्नपःस्पृशेत्॥२०॥१७॥अपक्रियात्रिविधाप्राकाविहृतिः

कर्मकारिणां। अक्रियावपरोक्तावर्तनीयावा यथा क्रिया॥१॥ स्वशाखाश्रयमुत्सृज्य
परशाखाश्रयं च यः। कर्तुमिच्छति दुर्मेधा मोघं तत्तस्य चेष्टितं॥२॥ यत्राम्नातः स्वशा
खायां परोक्तमविरोधि च। विद्वद्भिस्तदनुष्ठेयमग्निहोत्रादिकर्मवत्॥३॥ प्रवृत्तमन्य
था कुर्याद्यदि मोहात्कथंचन। यतस्तदन्यथाभूतं तत एव समापयेत्॥४॥ समाप्तं य
3 दि जानीयान्मायैतद्यथाकृतं। तावदेव पुनः कुर्यान्नावृत्तिः सर्वकर्मणां॥५॥ प्रधानस्या
क्रियायत्र सांगं तत्क्रियते पुनः। तदंगस्याक्रियायां तु नावृत्तिर्न च तत्क्रिया॥६॥ मधुम
त्रि ३ ध्वितिय स्तत्र तु र्जपोऽशितुमिच्छतां। गायत्र्यनंतरं सोऽत्र मधुमंत्रविवर्जितः॥७॥ न चाश्न ३
स्तु जपेदत्र कदाचित्पितृसंहितां। अन्य एव जपः कार्यः सोमसामादिकः शुभः॥८॥
यस्तत्र प्रकरोऽन्नस्यति लवद्यवकं तथा। उच्छिष्टसन्निधौ सोऽत्र दक्षिणे तु विपरीतको॥९॥

संपन्नमितिदत्वाःस्थप्रश्नस्थाने विधीयतेऽस्तुसंपन्नमितिब्राह्मणोक्तेशेषमन्नं निवेदयेत्।४०
त्राग्रेष्वथदर्भेष्वाचमामंत्र्यपूर्ववत्॥ अपःक्षिपेन्मूलदेशेऽवनेनिक्ष्वेतिपात्रतः।४१
द्वितीयंचतृतीयंचमध्यदेशाग्रदेशयोः।मातामहप्रभृतींस्तुतेषामेववामतः।४२स
र्वस्मादन्नमुद्धृत्यव्यंजनैरुपसिच्यच।संयोज्ययवकर्कंधुदधिभिःप्राङ्मुखस्ततः।४३
अवनेजनवत्पिंडान्दत्वाबिल्वप्रमाणकान्।तत्पात्रक्षालनेनाथपुनरप्यवनेजयेत्।
४४।।७।।२ उत्तरोत्तरदानेनपिंडानामुत्तरोत्तरः।भवेदधश्चाधराणामधरःश्राद्धकर्मणि।
४५ तस्माच्छ्राद्धेषुसर्वेषुवृद्धिमत्स्वितरेषुवा।मूलमध्याग्रदेशेषुईषत्सक्तांश्चनि सक्तां:
र्वापयेत्।४६ गंधादीन्निक्षिपेत्तूष्णींततआचामयेद्द्विजान्।अन्यत्राप्येषएवस्याद्य
दादिरहितोविधिः।४७ दक्षिणाप्रवणेदेशेदक्षिणाभिमुखस्यवा।दक्षिणाग्रेषुद

त्वेषोधाग्न्यत्र विधिः स्मृतः ।४८ अथाप्यत्र प्रमिमासिं चेस्तुसंत्रांक्तिनमस्त्विति । शिवा
आपः संत्विति सर्वेषु ग्माने वोदके नवा ॥ सोमनस्यमस्त्विति सर्वेषु पदानमनंतरं ।
अक्षतं वारिष्टं वास्त्वित्यक्षतान् प्रतिपादयेत् ।५० अक्षय्योदकदानं च सर्वदानवद्दिष्य
नो सर्व्वेव नित्यं तत्र यन्मिरत्ध्यकिदाचन ।५१ अर्घेऽक्षय्योदके चैव पिंडदाने वने
जनेतं त्रस्येतु निवृत्तिस्यात् [illegible] वासनम् एव च ।५२ प्रार्थनासु प्रतिप्रोक्तेसर्वास्विव द्वि
जोत्तमेः । पवित्रं नत्वाहि नान् पिंडान् सिंचेदुत्तानपात्रकृत् ।५३ ग्माने वस्वस्त्विवास्यं
गुरुत्रयं हि [illegible] सदा [illegible] यस्य पित्र्यस्य प्रणम्यान्तु त्रजेत्ततः ।५४ एष श्राद्धविधिः कृ
त्स्न उक्तः संक्षेपतो मया । ये विदन्ति न मुह्यन्ति श्राद्धकर्मसु ते क्वचित् ।५५ [illegible] शास्त्रे
वत्र [illegible] परिसंख्यानमेव च । नात्र [illegible] वेद स श्राद्धं वेदनेतरः ।५६ ॥७॥ ४

4

ासक्तयानिकर्माणिक्रियरन्कर्मकारिभिः। व्रतिप्रयोगंनेतान्स्यकमतिरः श्राद्धमे
ववा॥५३॥ आधानेहोमयोश्चैववैश्वदेवेतथैवच। बलिकर्मणिदर्शेचपौर्णमासेत
थैवच॥५४॥ नवयज्ञेचयज्ञज्ञावदन्त्येवंमनीषिणः। एकमेवभवेच्छ्राद्धमेतेषुनपृथ
क्पृथक्॥५५॥ नाष्टकासुभवेच्छ्राद्धंनश्राद्धेश्राद्धमिष्यते। नसोष्यन्तीजातकर्मप्रोषि
तागतकर्मसु॥५६॥ विवाहादिः कर्मगणोयउक्तोगर्भाधानंशुश्रुमयस्यचान्ते। विवाह
दावेकमेवात्रकुर्यात्॥५७॥ श्राद्धंनादौकर्मणःकर्मणःस्यात्। त्रयोदशश्राद्धमेकंच स्या
त्तोनिष्क्रामनप्रवेशयोः। नश्राद्धंयुज्यतेकर्तुंप्रथमेपौष्टिककर्मणि। हस्तानियोगा
दिषुउषहकुर्यात्पृथक्पृथक्। व्रतिप्रयोगमप्येषामादावेकंतुकारयेत्॥५८॥
[illegible] कुर्यात्पश्चात्स्वस्त्यर्थंपरिविश्यतान्। स्वयं[illegible]ःकर्मणीयेतुतयोःश्राद्धंनवि

ध्यते ॥ ४ नदशाग्रंथिके नवविषवद्दुष्टकर्माणि ॥ नमिदष्टचिकित्सायां निवशेष
मुविद्यते ॥ ५ गणशः क्रियमाणेष्वमात्रेभ्यः पूजनं ॥ ६ सन्ततासक्तदेवनावच्छाद
मादीन पृथगादिष्ठ ॥ ६ यत्र यत्र न वेच्छाद्वं तत्र तत्र वमातरः ॥ प्रासंगिकमिदं त्रा
क्रमतः प्रकृतमुच्यते ॥ ६ ॥ ७ ॥ ५ आधानकालनायेत्रा कास्तथायाथ्याग्निर्यानयः
5 तदाश्रयाग्निमादध्यादग्निमानग्रजो यदि ॥ ८ दाराग्निपरिगमनाधाने यः कृत्यादिग्रज
स्त्रिमः ॥ परिवेत्ता स विज्ञेयः परिवित्तिस्तु पूर्वजः ॥ ९ परिवित्तिपरिवेत्तारौ नरकं गच्छ
तो ध्रुवं ॥ अपि चीर्णप्रायश्चित्तौ पादोनफलभागिनौ ॥ १० देशांतरस्थः क्लीबैकवृषणा
नसहोदरान् ॥ वेश्यातिसक्तपतितशूद्रतुल्यातिरोगिणः ॥ ११ जडमूकान्धबधिरकु ५
ब्जवामनकुण्ठकान् ॥ अतिवृद्धानभार्यांश्च कृषिसक्तान्नृपस्य च ॥ १२ धनवृद्धिप्रस

ताः ॥८॥ स्व काम नो कारिणस्तथा ॥ ऊनरोन्मत्तचौरा ॥७॥ स्व परिविंदन्तु ष्यति ॥१२॥ धनवा
र्द्धिक ॥७॥ राजसेवकं कर्मकं तथा ॥ आवित्तं च व्रतीहितवर्द्ध त्रयमपि च रमं ॥१४॥ आवितं
यश्च ध्यानस्याष्टादंते समाचरेत् ॥ आगते तु पुनस्तस्मिन्पादं वा पुद्वयं चरेत् ॥१५॥
न ह्रणेप्राप्मतायास्तु प्रमाणं द्वादशांगुलं ॥ तन्मूलस्य क्षायो दीचीतस्याएतन्न वोत्र
॥१६॥ उद्गतायाः संन्यासः शेषाः प्रादेशमात्रिकाः ॥ सप्तसप्तांगुलान्यस्य कुशोनि
व समुल्लिखेत् ॥१७॥ मानं क्रियायां तु क्रयायां तु के मानकर्त्तारि मानं ... मानः
स्याद्वि दुष्यपेत निश्चयः ॥१८॥ कुप्यमेवादधीनाग्नि ॥७॥ सहितसार्तेः प्रशस्यते ॥ अनड्डुक
वं यवत्रस्य कांक्षे स्तन्त्रीयातश्रमं ॥१९॥ यस्य दत्ता भवे कन्या वाचा सत्येन केनचित्
सोऽन्यां समिधमाधास्यं नादधीतेव नान्यथा ॥२०॥ अनूढेव तु सा कन्या पंचत्वं यदि गं

ष्कृति। न तथा व्रतलोपोस्य तेनैनान्यां समुद्धरेत्।८१। अथ येत्र न नेत्रे तान्यां यास्समा
नोपि कन्यकां। तमग्निमात्मसात्कृत्वा क्षिप्रं स्यादुत्तराश्रमी।८२।।८।ह ऽश्वत्थो
यः शमीगर्भः प्रशस्तोर्वीसमुद्भवः। तस्य या प्राङ्मुखी शाखा वोदीची वोर्ध्वगापि वा।८
ऽरणिस्तन्मयी प्रोक्ता तन्मय्येवोत्तरारणिः। सारवद्दारवं चत्रमोवीली च प्रशस्य
ते।८४ संसक्तमूलो यः शम्याः स शमीगर्भ उच्यते। अलाभे त्वशमीगर्भादुद्धरेदविल
म्बितः।८५ चतुर्विंशतिरङ्गुष्ठादैर्घ्यं षडपि पार्थिवं। चत्वारस्तूच्छ्रयो मानमरण्योः
२ त्र परिकीर्तितं।८६ ऽष्टाङ्गुलः प्रमन्थः स्याच्चात्रं स्याद्द्वादशाङ्गुलं। ओवीली द्वादशैव
स्यादेतन्मन्थनयन्त्रकं।८७ ऽङ्गुष्ठाङ्गुलिमानं तु यत्र यत्रोपदिश्यते। तत्र तत्र बृहत्प ग
र्वग्रन्थिभिर्मिनुयात्सदा।८८ गोवालैः शणसम्मिश्रैस्त्रिवृद्वृत्तमनंशुकं। व्यामप्रमा गी१

णं नेत्रं स्यान्मंत्रमथ्यस्तेन पावकः ॥९॥ मूर्द्धाक्षिकर्णवक्त्राणि कंधरा चापि पंचमी ॥ अं
गुष्ठमात्राण्येतानि द्व्यंगुष्ठं वक्त्रमुच्यते ॥१०॥ अंगुष्ठमात्रं हृदयं त्र्यंगुष्ठमुदरं स्मृ
तं ॥ एकांगुष्ठा कटिर्ज्ञेया द्वौ बस्तिर्द्वौ तु गुह्यकं ॥११॥ ऊरू जंघे च पादौ च चतुस्त्र्येकैर्य
थाक्रमं ॥ अरण्यवयवा ह्येते याज्ञिकैः परिकीर्तिताः ॥१२॥ यत्तद्गुह्यमिति प्रोक्तं देव
योनिस्तु सोच्यते ॥ अस्यां यो जायते वह्निः स कल्याणकृदुच्यते ॥१३॥ अन्येषु ये तु
मंथंति ते रोगभयमाप्नुयुः ॥ प्रथमे मंथने त्वेष नियमो नोत्तरेषु वा ॥ उत्तरारणि
निष्पन्नः प्रमंथः सर्वदा भवेत् ॥ योनिसंकरदोषेण युज्यते ह्यन्यमंथकृत् ॥१४॥ आ
र्द्रा सशुषिरा चैव घूर्णांगी पाटिता तथा ॥ न हिता यजमानानामरणिश्चोत्तरारणिः ॥
॥१५॥ परिधायाहतं वासः प्राङ्मुखस्य यथाविधि ॥ विन्यस्यात्साङ्गुरवाय्यंत्रमाह

तावदूमाणया।९७ र्ततस्तु स्नेहमंथाय गाढं कृत्वा विचक्षणः। कृत्वोत्तराग्रामरणिं तदू
र्ध्वमुपरि न्यसेत्।९८ ततश्चायकीलकाग्रस्थामोवीलीनामुदग्रकां। विष्टंभाधारयेद्यं
त्रं निष्कंपं प्रयतः शुचिः।९९ त्रिरुद्वेष्टाथ नेत्रेण ततः पन्योऽहृतांशुकाः। पूर्वं मंथं
न्त्यरण्यं ते प्राच्यमेः स्याद्यथाक्रमतः।१०० निकयापि विना कार्यं माथनं नार्यया द्वि
जः। अकृतं तं द्विजानीयात् सर्वानाचारवर्जितः।१ वर्णज्येष्ठेन वक्तीनिःस
वर्णाभिर्निश्चजन्मतः। कार्यमाग्निध्यते राग्निः साध्वी निर्मंथनं पृथक्।२ नात्रसूद्री प्रयुं
जीत न ज्ञोऽहृद्वेषकारिणीं। न विवाह्न तल्लीं नान्यस्तु सा तु सहसंगतां।३ ततः शृं ७
तरापश्चादासामन्यतमापिवाऽपेतानां वान्यतमो मंथेदग्निं निकामतैः।४ जातस्य
न कृणं कृत्वा तं प्रणीय समिध्य तां आधाय समिधं त्वेव ब्रह्माणं चोपवेशयेत्।५ ततः

हूर्लाङ्कृतिं हुवा सर्वतंत्रसमन्वितां।गां दद्यादाज्ञवास्त्वं ते ब्रह्मणे वाससी तथा॥६
होमपात्रमनादेशे इव इव्ये स्रुवः स्मृतः।पाणिरावतरस्मिं स्रुस्रुचा वा तत्र हूयते॥
७॥खादिरो वाथ पालाशो द्विवितस्तिः स्रुवः स्मृतः॥स्रुग्बाहुमात्रा विज्ञेया वृत्तस्तु स्रुवग्र
हस्तयोः॥८ स्रुवाग्रे घ्राणवत्खातं द्यंगुष्ठं परिमंडलं। स्रुचानां सर्वखातं सनिर्वा
हं स्रुवस्याद्विषडंगुलं ऊर्यानि॥९ प्राकृशाश्च वज्राशिः कार्यः संत्रमाग्रे जुहूघृताच
तापनं च लिप्तानां प्रद्युपांच्योक्षेनवारिणा॥१० प्रांचं प्रांचमुदगग्नेरुदगग्रं समी
पतः। तन्त्रथासादयेद्द्रव्यं यद्यथा विनियुज्यते॥११ आज्यं द्रव्यमनादेशे जुहोति
षु विधीयते। मंत्रस्य देवतायाश्च प्रजापतिरिति स्थितिः॥१२ नांगुष्ठादधिका ग्रा
ह्या समित्स्थूलतया क्वचित्। न विमुक्तत्वचा चैव न सकीटा न पाटिता॥१३ प्रा
देशान्नाधिका नोना न च शाखाविशाखिका। न सपर्णानि निर्वीर्या होमेषु च वि

जानता ।१४ प्रादेशद्वयमिध्मस्य प्रमाणं परिकीर्त्तितं । एवंविधास्त्विरेवेह समिद्भिः सर्व
कर्मसु ।१५ समिधोऽष्टादशेध्मस्य प्रवदंति मनीषिणः । दर्शे च पौर्णमासे च क्रियास्व
न्यासु विंशतिः ।१६ समिदादिषु होमेषु मंत्रदैवतवर्जिता ॥ पुरस्ताच्चोपरिष्टाच्चे
न्धनार्थं समिद्भवेत् ।१७ इध्मोऽप्येधमाचार्यैर्हविराहुतिषु स्मृतः । यत्र वास्य निवृ
त्तिः स्यात्तत्स्पष्टीकरवाण्यहं ।१८ अंगहोमसमित्तंत्रसोष्यंत्याख्येषु कर्मसु । येषां चै
तदुपर्युक्तेषु तत्सदृशेषु च ।१९ अदन्तं गवादि विवादिजलहोमादिकर्मणि । क्रवाहुतिषु
सर्वास्तु नेतेष्विध्मो विधीयते ।२०॥ ७॥८॥ सूर्यस्यैकशिलमन्त्रात्पट्त्रिंशाद्भिः सदी
गुलैः । त्वाकुष्करणमन्यीनां प्रातर्न्नासांवदशमानात् ।२१ हस्ताद्दूर्द्ध्वं रवियर्विदिर्भिः हि ८
त्वा न गच्छति । तावद्धोमविधिः पुण्यो नान्यथा काम्यसिद्धितहोमिनां ।२२ यावत्सम्यग्न नाथं
तेन नश्यन्त्यहानि सर्वतः । नन्नानोहितिमापतिता वत्सायद्रहूयते ।२३ रजानीहारसूमा

त्रवृद्धाग्रं नरितेरवौ। संध्यामुद्दिश्य जुहुयाद्भूतमस्य न लुप्यते॥२४ न जयाद्धि त्रद्रोम

मुद्दिजः परिसमूहनं। विकपाद्धं च नजापस्त्र पदं च विवर्ज्जयेत्॥२५ पर्युक्षणं च सर्वत्र क

र्त्तव्यमदितेन्विति। अन्ते च वामदेव्यस्य गानं कुर्यात्रिचेन्द्विवा॥२६ अहोमकेष्वपि भवे त्रि

द्यथोक्तं वंद दर्शनि। वामदेव्यं गणेष्वन्ते बल्यन्ते वैश्वदेविके॥२७ यान्यवस्तरणाम्ना

नां न तेषु स्तरणं भवेत्। एककार्यार्थसाध्यत्वात्परिधीनपि वर्जयेत्॥२८ न हिः पर्युक्षणं

चैव वामदेव्यजपस्तथा। कृवाङ्तिषु सर्वासु त्रिकमेतन्न विद्यते॥२९ हविष्षु च यव

मुख्यास्तदनु व्रीहयः स्मृताः। माषकोद्रवगौरादि सर्वालाभेऽपि वर्जयेत्॥३०॥ पाण्याहु

स्क०२ तिर्द्वादशपर्वा पूर्णिका कंसादिना चेत् स्रुवप्रमात्रिका। दैवेन तीर्थेन वहूयते हवि

स्वंगारिणि स्वर्चिषि च नवपावके॥३१ योनर्चिषि जुहोत्यग्नौ व्यंगारिणि च मानवः। मंदा

ग्निरामयावी स्याद्दरिद्रश्च स जायते।३२ तस्मात्समिद्धे होतव्यं नासमिद्धे कदाचन। आ
५ रोग्यमिच्छतायुश्च श्रियमात्यन्तिकीं परां।३३ होतव्यं वह्नौ नैव पाणिशूर्पास्यदर्विभिः।
यर नकुर्यादग्निधमनं कुर्याद्वा व्यजनादिना।३४ मुखेनैके धमन्त्यग्निं मुखाद्ध्येषोऽध्यजा
यत। नाग्निं मुखेनेति च यल्लौकिके योजयन्ति तत्।३५।।७।।१९ यथाहनि तथा प्रातर्नि
१ त्यं स्नायादनातुरः। दन्तान्प्रक्षाल्य नद्यादौ गृहे चेत्तदमन्त्रवत्।३६ नारदाद्युक्तवार्क्षं
यदष्टाङ्गुलमपाटितं। सत्वचं दन्तकाष्ठं स्यात्तदग्रेण प्रधावयेत्।३७ उत्थाय नेत्रे प्र
क्षाल्य शुचिर्भूत्वा समाहितः। परिजप्य च मन्त्रेण भक्षयेद्दन्तधावनं।३८ आयुर्बलं यशो
वर्चः प्रजाः पशुवसूनि च। ब्रह्म प्रज्ञां च मेधां च त्वं नो देहि वनस्पते।३९ मासद्वयं श्राव ५
णादि सर्वा नद्यो रजस्वलाः। तासु स्नानं न कुर्वीत वर्जयित्वा समुद्रगाः।४० धनुःसहस्रा

ण्याष्टाङ्गतोयं यास्तु न विद्यते। न ता नदीशब्दवहा गर्त्तास्ताः परिकीर्त्तिताः।४१ उपाकर्म
णि चोत्सर्गे प्रेतस्नाने तथैव च। चंद्रसूर्यग्रहे चैव रजोदोषो न विद्यते।४२ वेदाश्छंदां
सि सर्वाणि ब्रह्माद्याश्च दिवौकसः। जलार्थिनोऽथ पितरो मरीच्याद्यास्तथर्षयः।४३
उपाकर्मणि चोत्सर्गे स्नानार्थं ब्रह्मवादिनः। पिपासूननुगच्छंति संहृष्टाः स्वशरी
रिणः।४४ समागमस्तु यत्रैषां तत्र हत्यादयो मलाः। नूनं सर्वे क्षयं यांति किमु
तैकं नदीरजः।४५ ऋषीणां सिच्यमानानामंतरालेन संसमाश्रितः। संपिबंति शरी
रेण पर्षन्मुक्तजलन्छटाः।४६ विद्यार्थी ब्राह्मणः कामान् वरादीन् कन्यकाश्रवं। पा
मुष्मिकान्यपि सुखान्याप्नुया[illegible]त्स्नानसंश्रयः।४७ अप्सु चाप्सु विना दत्तमामन्नं कं ज
नादिना। अनिर्गतदशाहास्तु प्रेतार्थं सिंचंते।४८ स्वर्धुन्यंभः समादिनिस्यकः सर्वा

थ्यं ना ७ सि हृतत्नो। कूपस्त्रान्यपि सामार्ध यह्लाना त्रस ७ शयः॥ ४१॥ ७॥ १० इतिग्रथ
मः त्रपाठकः समाप्तः॥ ७॥ अथातऊर्ध्वं प्रवक्ष्यामि संध्योपासनकं विधिं अनर्हः कर्मणां
विप्रः संध्या हीनो यतः स्मृतः॥ १ सव्ये पाणौ कुशान् कृत्वा कुर्यादाचमनक्रियां ह्रस्वाः
प्रवरणायस्थूः कुशादीर्घास्तु बर्हिषः दर्भाः पवित्रमित्युक्तमतः संध्यादिकर्मणि
सव्यः सोपग्रहः कार्यो दक्षिणः सपवित्रकः॥ रक्षायद्वारिणात्मानं परिक्षिपत्समं
ततः॥ शिरसो मार्जनं कुर्यात्कुशैः सोदकबिंदुभिः॥ ४ प्रणवो भूर्भुवः स्वश्च सावित्रीच तृ
तीयका॥ अब्दैवतस्त्र्यचश्चैव चतुर्थ इति मार्जनं॥ ५ भूराद्यास्तिस्र एवैता महाव्याहृत
याव्ययाः॥ महर्जनस्तपः सत्यं गायत्री च शिरस्तथा॥ आपोज्योती रसोमृतं ब्रह्मभू
र्भुवः स्वरिति शिरः॥ प्रतिप्रती कं प्रणव मुच्चारयेदंते च शिरसः॥ ७॥ एता एता ७ सहा

नेन तथैव निर्दिशेत्। सह। त्रिर्जपेदायतं प्राणः प्राणायामः स उच्यते।८। करेणोद्धृ
ज्यर त्य सलिलं घ्राणमासज्य तत्र वा। जपेदनायतासुर्वा त्रिः सकृद्वाघमर्षणं।९। उपा
उत्क्षायार्कं प्रति प्राह्ने त्रिकेणांजलिमंभसः। उदुत्यमित्यृचं चैनोपतिष्ठेदनंतरं।
।१०। संध्याद्वयेऽप्युपस्थानमेतदाहुर्मनीषिणः। मध्ये त्वह्न उपर्यस्य विभ्राडादीच्छया
उपेतं।११। तद्वसनः सक्तपाणिर्वैकपाद्द्विपादपि। कुर्यात्कृतांजलिर्वापि ऊर्ध्वबाहु
रथापि वा।१२। यत्र स्यात्कृच्छ्रभूयस्त्वं श्रेयसोपि मनीषिणः। भूयस्त्वं ब्रुवतां तत्र
कृच्छ्राच्छ्रेयो ह्यवाप्यते।१३। तिष्ठेदोदयनात्पूर्वां मध्यमामपि शक्तितः। आसीतोद
यनाच्चान्त्यां संध्यां पूर्वां त्रिकं जपन्।१४। एतत्संध्यात्रयं प्रोक्तं ब्राह्मण्यं यत्र तिष्ठ
ति। यस्य नास्त्यादरस्तत्र न स ब्राह्मण उच्यते।१५। संध्यालोपस्य चकितः स्नान

शीन स्तुयः सदा। तं दोषा नोपसर्पंति गरुत्मंतमिवोरगाः॥१६॥ १ वेदमादित आर
भ्य शक्तितो ऽहरहर्जपेत्। उपतिष्ठेत्ततो रुद्रमर्वाक् वा विदिकारूपात्॥१७॥ अथाद्भि
स्तर्पयेद्देवान् सतिलाभिः पितॄनपि। नमोंते तर्पयामीत्यादावामिति च कृत्वा न्॥१८
ब्रह्माणं विष्णुं रुद्रं प्रजापतिं वेदान् देवान् छंदांसि ऋषीन् पुराणाचार्यान् गंधर्वा
नि ५ न् इतरान् मासं॰ संवत्सरं॰ सावयवं देवीरप्सरसो देवानुगान् नागान् सागरान् पर्व
तान् सरितो दिव्यान्मनुष्यानितरान्मनुष्यान् यक्षान् रक्षांसि॰ सुपर्णान् पिशाचा
न् पृथिवीमोषधीः पशून् वनस्पतीन् भूतग्रामं चतुर्विधमित्युपवीती त्यथ प्राची ११
नावीति यमं यमपुरुषान् कव्यवाहनमनलं॰ सोमं यममर्यमणमग्निष्वात्तान् सोमपी
थान् बर्हिषदो यस्मान् पितॄन् स ऋ स मातामहान्॰ स्वतिप्रतितृप्य मन्यस्येत्

अप्रत्ता ये च ये मृताः पितृव्यमातुलानां स्वपितृवंशमातृवंशमाये चान्ये मत्तउ
दकमर्हन्तीति तांस्तर्पयामीत्ययमवसानेऽञ्जलिरथश्लोकाः ॥१९॥ छायां यथैच्छे
च्छरदातपार्त्तः पयः पिपासुः क्षुधितोऽन्नमन्नं । बालो जनित्रीं जननीं च बालं योषि
त्पुमांसं पुरुषश्च योषां ॥२०॥ तथा भूतानि सर्वाणि स्थावराणि चराणि च । विप्रादु
दकमिच्छन्ति सर्वाभ्युदयकृद्धि सः ॥२१॥ तस्मात्सदैव कर्त्तव्यमकुर्वन्महतैनसा । यु
ज्यते ब्राह्मणः कुर्वन्विश्वमेतद्बिभर्त्ति हि ॥२२॥ अल्पत्वाद्धोमकालस्य बहुत्वात्स्नान
कर्मणः । प्रातर्न तनुयात्स्नानं होमलोपो हि गर्हितः ॥२३॥ ७॥ २ । पञ्चानामथ सत्रा
णां महतामुच्यते विधिः । यैरिष्ट्वा सततं विप्रः प्राप्नुयात्सद्म शाश्वतं ॥२४॥ देवभूत
पितृब्रह्ममनुष्याणामनुक्रमात् । महासत्राणि जानीयात्त एवेह महामखाः ॥२५॥

=अध्यापनं ब्रह्मयज्ञः पितृयज्ञस्तु तर्पणं। होमो दैवो बलिर्भौतो नृयज्ञोऽतिथिपूज
नं।२६ श्राद्धं वा पितृयज्ञः स्यात्पित्र्यो बलिरथापि वा। यश्च श्रुतिजपः प्रोक्तो ब्रह्मय
ज्ञः स चोच्यते।२७ स चार्वाक् तर्पणात्कार्यः पश्चाद्वा प्रातराहुतेः। वैश्वदेवावसाने वा
12 नान्यत्रर्त्तनिमित्तकात्।२८ =अप्येकमाशयेद्विप्रं पितृयज्ञार्थसिद्धये। =अदैवं ना
स्ति चेदन्यो भोक्ता भोज्यमथापि वा।२९ =अप्युद्धृत्य यथाशक्त्या किंचिदन्नं यथाविधि। = कि ५
पितृभ्यो थ मनुष्येभ्यो दद्यादहरहर्द्विजः।३० पितृभ्य इदमित्युक्त्वा स्वधाकारमुदी
रयेत्।। हंतकारं मनुष्येभ्यस्तदर्द्धं निर्न्निनयेदपः।३१ ऋषिभिर्द्विरशनमुक्तं विप्रा
स्वि २ णां मर्त्यवासिनां नित्यं। =अहनि तथा च तमस्विन्यां सार्द्धप्रथमयामान्तः।३२ सा १२
यं प्रातर्वैश्वदेवः कर्त्तव्यो बलिकर्म च। =अनश्नतापि सततमन्यथा किल्बिषी भवे

त्।२२। अस्तु भ्यो नम इत्येवं बलिदानं विधीयते बलिदानप्रणामार्थं नमस्कारः कृतो
यतः।२४। स्वाहाकार वषट्कार नमस्कारादि वाकसौ स्वधाकारः पितृणां च हंतकारो
नृणां कृतः।२५। स्वधाकारेण निनयेत् पित्र्यं बलिमतः सदा। तद्दैवके नमस्कारं
कुर्वीत मेति गौतमः।२६। नाव राह्याबिल यो न वंति महामा कुरिप्रवणप्रमाणात्
एकत्र वेद विरुष्टानवंती नरेतर। मस७ मकाश्चा।२७।।७।।२।। अथ तद्विन्यासो
दृद्दिपिंजानि वोत्तरोत्तरा७ स्तुरोत्वंनी निध्यधा नृप्र ष्ठिव्यि वायवे विश्वेभ्यो
देवेभ्यः। प्रजापतये इति सव्यत एतेषामोवाके काप्ये कि कमद्य ३ पृथिवनस्पति
भ्यः। आकाशाय कामायेत्येतेषामपि मन्यवे इंद्राय वास्तुकये ब्रह्मण इत्येतेषा
मपि रक्षोजनेभ्य इति सर्वेषां दक्षिणतः पितृभ्य इति तदुद्दिश नित्याज्ञास्यच्च

13

ष्टतयः काम्याः॥ सर्वेषामनुनयतोऽह्निः परिशिष्टकः पिंडवच्चापश्चिमाग्रनिपन्निः॥ नस्या
त्तं काम्यसामान्ये जुहोति बलिकर्मणि॥ इत्थं नित्यविशेषान्ते जुहोति बलिकर्मणः
काममंते न वयानां न तु मध्ये कदाचन॥ निकस्मिन् कर्मणि न तत्क ॰ मान्यत्रायते
यत्नः॥ ३८ अग्न्यादिर्गतिमाद्यक्तो होमः शाकल्प एव वै॥ आनाहिताग्नेरप्येष तु ज्वने
बलिभिः सह॥ ३९ स्पृष्ट्वा पार्वीर्घ्यमाणाग्निं जनां जल्लिषु टस्ततः॥ वामदव्य जपान्न
पु४ ईं प्रार्थयेद्द्विणादसं॥ ४० आरोग्यमारैश्वर्यं धीर्धृतिः शं बलं यशः॥ ओजो वर्चः पशुं वी
र्यं ब्रह्म ब्राह्मण्यमेव च॥ ४१ सोनाथं कर्मसिद्धिं च कुलनाज्य ष्टाकं तु कर्तृतां॥ सर्वमि
तत्सर्वसाद्धिं नूं द्दणां विणादरि रीहिणः॥ ४२ न ब्रह्मयज्ञादधिकोऽस्ति यज्ञो न ततस्त्र १२
दानात्परमस्ति दानं॥ सर्वे तवंतः क्रतवः सदानानां तो हृष्टः किश्चिदस्य द्धिकस्य॥ ४३

घृ१

ऋचः पठन्मधुपयः कुल्याभिस्तर्पयेत्सुरान् । घृतामृतौघकुल्याभिर्यजूंष्यपि प
ठन्सदा ॥४४ सामान्यपि पठन्सोमघृतकुल्याभिरन्वहं । मदःकुल्याभिरपि वाथर्वा
ङ्गिरसः पठन् ॥४५ मांससंश्लीलदनमधुकुल्याभिस्तर्पयेत्सुरान् । वाकोवाक्यं पु स० २
राणानीतिहासानि वान्वहं ॥४६ ऋगादीनामन्यतमामातघाज्ञक्तितोऽन्वहं पठन्म
ध्वाज्यकुल्याभिः पितॄनपि च तर्पयेत् ॥४७ ते तृप्तास्तर्पयन्त्येनं जीवंतं प्रेतमेव वा । का
मचारी च नवति सर्वेषु सुरस नसु ॥४८ गुर्वच्छिनोनन्तसः स्त्रीशेति पंङ्क्तिः । तिवघुना २६
तिस्रः । यंयं क्रतुं च पठति फलं चाकृतस्योत्तमस्य वा ॥४९ वसुपूर्णां वसुमतीं त्रिर्दत्त्वा
फलमाप्नुयात् । ब्रह्मयज्ञादपि ब्रह्मदानमेवातिरिच्यते ॥५० तद्ददद्धि समाप्नोति
ब्रह्मलोकमविच्युतं ॥ब्रा॥४॥ ब्राह्मणे दक्षिणादेशे याय यज्ञ्याय परिकीर्तिता ॥५१ क

तु
मांसंतुयाच्यमानोपिहर्म्यपात्रादिकान्नवेत्॥ यावताबहुनाकुटुम्बवृत्तिःहर्म्यंनिविश्य
ते॥५२नावराद्धमितःकुर्यात्हर्म्यपात्रमितिस्थितिः॥ विदध्याद्वात्रमन्यस्वेदक्षिणा
ईदृशोनवेत्॥५३स्वयंतद्गुनयंकुर्यादन्यास्मिन्प्रतिपादयेत्॥ ज्ञानविज्ञमधीया
नंसन्निकृष्टंतथागुरुं॥५४नातिक्रामेत्सदादिक्षुनयश्छेदात्मनोहितं॥ अहम
15 स्मैददामीत्येवमानाच्छादीयते॥५५नितावदृष्ट्वाददेतःपात्रेपिफलमस्तिहि॥ दु
रस्थाय्यामपिवान्यांप्रदायमनसावरं॥५६इतारभ्यस्तनोदद्याद्वदानविधिःप
रः॥ सन्निकृष्टमधीयानंब्राह्मणंयोव्यतिक्राम्यते॥५७यद्ददातितमुल्लंघ्यतस्ते १४
येनसयुज्यते॥५७यस्यवास्तिगृहेमूर्खोदूरस्थश्चगुणान्वितः॥ गुणान्वितायदा
तव्यंनास्तिमूर्खेव्यतिक्रमः॥५८ब्राह्मणातिक्रमोनास्तिविप्रेवेदविवर्जिते॥

न्तं तमग्निमुखं ज्ञानहिमस्मान्निहूयते ।५९। आज्यस्थाली च कर्तव्या तैजसद्रव्यसं
आर भवा। महीमयी वा कर्तव्या सर्वस्मिन् होमकर्मणि(?) ।६०। आज्यस्थाल्याः प्रमाणं तु यथाका
मं तु कारयेत्। सुदृढामव्रणां च न्यामाज्यस्थालीं प्रचक्षते ।६१। तिर्यगूर्ध्वं समिन्मा
त्रा दृढा नातिबृहन्मुखी। मृन्मय्या उदुंबरी वापि चरुस्थाली प्रशस्यते ।६२। स्वशाखो
क्तस्रुक्सु स्विन्नो ह्युद्गच्छ कठिनः शुभः। न चातिशिथिलः पाको न च रूक्षारसस्तथा
।६३। यज्ञजातीयमिध्मार्धप्रमाणं मेक्षणं भवेत्। वृत्तं चांगुष्ठपृथ्वग्रमवदानक्रिय
क्षमं ।६४। एष एव दर्वीयस्तत्र विशेषस्तमहं ब्रवीमि दर्वी ह्यंगुष्ठपृथ्वग्रा तु रीया
नं तमेक्षणं ।६५। मुसलोलूखले वार्क्षे स्वायते सुदृढे तथा ।६६। इत्थमात्रमाणे भवतः शू
र्पं त्वैणवमेव वा ।६६। दक्षिणं वामतो बाह्यमात्माभिमुखमेव वा। करं करस्य कुर्वी

स्वा
त करणेऽयं च कर्मणः॥६७॥ स्वाम्यमिमुखो पाणी वस्त्रान्तस्थौ सुसंयुतौ। दक्षि
णं तथासीनः कुर्यात्परिसमूहनं॥६८॥ बाहुमात्राः परिधयः ऋजवः सत्वचोऽव्रणाः। त्र
यो न वंत्य शीलाप्रियाए केषां नु वृत्तं दिशं॥६९॥ प्रागग्रावनितः पश्चाद्दक्षिणाग्रमथापरं। ८२
न्यसेत्परिधिमन्यश्चोदुदगग्रः सकृद्वितः॥७०॥ यथोक्तवस्तुसंपत्त्या ग्राह्यं तदनु
कारियत्नोपयावानामिव गोह्ममात्रीहीणामिव शाल्यः॥७१॥७२॥पु॥ पिंडान्वाहार्यकं
श्राद्धं क्षीणराजनि शस्यते। वासरस्य तृतीयांशे नातिसंध्यासमीपतः॥७२॥ यदा चतु
र्दशीयामं तुरीयमनुपूरयेत्। अमावास्या क्षीयमाणा तदैव श्राद्धमिष्यते॥७३॥ य १५
दुक्तं यदिह स्वेव दर्शनं नेति चंद्रमाः। अनयापेक्षया ज्ञेयं क्षीणराजनि चेत्यपि॥७४॥
यच्चोक्तं दृश्यमानेपि तच्चतुर्दश्यपेक्षया। अमावास्यां प्रतीक्षेतान्तदन्ते वापि नि

वेधत्।७५ अष्टमे ८ शे च उद्दिश्याः क्षीणा भवति चंद्रमाः। अमावास्याष्टमे ८ शे च
उनः किं न भवेदणुः।७६ आग्रहायण्यमावास्यां तथा ज्येष्ठस्य या भवेत्। विशे
षमस्यां कृतं ते चंद्रचारविदो जनाः।७७ एतेंदुराद्ये प्रहरे वसिष्ठे च तुर्थभागे न
कलावशिष्टः। नंदंत एव द्वयमेति कस्माद् एवं ज्योतिश्चक्रविदो वदंति।७८ यस्मिन् ।
पक्षे द्वादशीकक्षयश्चास्तस्मिं ८ स्तृतीया परे दृश्यो नियतं न प्रजायते। एवं वारं चंद्रम
सो विदि क्वाक्षीणेतस्मिन्नपराह्णे ददर्शयेत्।७९ संमिश्रायां च उद्दिश्या अमावास्या
भवेत् क्वचित्। खर्वितां तां विदुः केचिद् नाध्यमिति चापरे।८० वर्द्धमानाममावास्यां ल
भेच्चेदपराह्णिकीं। यामां ८ स्त्रीन धिकां वापि पित्र्ययज्ञस्ततो भवेत्।८१ पक्षादावे
व कुर्वीत सदा पार्वणादिकं चरुं। पूर्वाह्ण एव कुर्वंति विद्धे प्यन्ये मनीषिणः परा।८२।

सपितुः पितृकृत्येष्वधिकारो न विद्यते। न जीवंतमतिक्रम्य किंचिद्दद्यादिति श्रु
तिः।८२ पितामहे ध्रियमाणे वा पितुः प्रेतस्य वै निर्वपेत्। पितुस्तस्य च वृत्तस्य जीवे
च्चेत्तु पितामहः।८४ पितुः पितुः पितुश्चैव तस्यापि पितुरेव च। कुर्यात्पिंडत्रयं
यस्य स्यात्संस्थितः प्रपितामहः।८५ जीवंतमति[illegible] दद्याद्वा प्रेतायान्नोदके द्विजः। पि
तुः पितृभ्यो वा दद्यात्सपितेत्यपरा श्रुतिः।८६ पितामहः पितुः पश्चात्पंचत्वं यदि
गच्छति। पौत्रेणैकादशाहादि कर्तव्यं श्राद्धषोडशं।८७ नैतत्पौत्रेण कर्तव्यं पु
त्रवांश्चेत्पितामहः। पितुः सपिंडतां कृत्वा कुर्यान्मासानुमासिकं।८८ असंस्कृता ५६
न संस्कार्याः पूर्वे पौत्रप्रपौत्रकैः। पितरं तत्र संस्कुर्यादिति कात्यायनोऽब्र
वीत्।८९ पापिष्ठमपि शुद्धेन शुद्धं पापकृतापि वा। पितामहेन पितरं संस्कुर्या

दितिनिश्चयः ।१० ब्राह्मणादिहते नात्र पतिते संगवर्जिते । व्युत्क्रमाच्च मृते देयं ये
नैव दद्यात्स्यसौ ।११ मातुः सपिंडीकरणं पितामह्या सहोदितं । यथोक्तेन विव
न्येन सुत्रिकायां नवेस्तुतः ।१२ नयोनिज्ञाः स्वस्य दवसानदिनाद्दत्तोस्व नष्टपि
वै उमाशाच्चत्रिरासां यतः स्मृता ।१३ मातुः प्रथमतः पिंडं निर्वपेत्सुत्रिकासुतः । द्वि
तीयं तु पितुस्तस्यास्तृतीयं तु पितुः पितुः ।१४ ॥ का ॥ सुरतो यात्मतः कर्षूः साद्वा
परिकीर्त्तितः । मध्यमा दक्षिणा तस्यास्तद्दक्षिणत उत्तमा ।१५ पवाघनिदिं मुखं तता
स्याः कार्यस्ताद्वंगुलान्तराः । तीक्ष्णं तायवमध्यास्तु मध्यं नावद्दवो क्रिरेत् ।१६ शंकु
श्च खादिरः कार्यो रजतेन विभूषितः । शंकुश्चैवापवे पश्चाद्वादशांगुलनदन्स्य तो ।१७
न्प्रथमायाः कार्यं कर्षूणां स्तरणं त्वानेः दक्षिणां तां तदाग्रेस्तु पितृयज्ञेप

रिस्तरेत्॥९८ स्रगरऽस्तु रविष्टयं वंदनादि विलेपनं। सावीरांजनमित्यक्तं पिंजूली
नांयदंजनं।९९ स्वस्तारसर्वमासाद्य यथायथायदुपयुज्यते। देवपूर्वं ततः श्राद्धमपव
रः श्रुतिरारभेत्॥१००= पासनाद्यर्घपर्यंतं वसिष्ठेन यथेरितं। कृत्वा कमथि पात्रेषु
पा४ कं दद्यात्तिलोदकं।१ स्त्रीपृथगपो दद्यान्मंत्रेण तु तिलोदकं। गंधोदकं च दातव्यऽ
संनिकर्षक्रमेण तु।२= पांसुरेण तु पात्रेण यत्तु दद्यात्तिलोदकं। पितरस्तस्य नाश्नं
ति दशवर्षाणि पंच च।३ ऊर्नालं च कृनिषद्धमाहुरं मृन्मयऽस्मृतं। तादेव हस्तयदि
तऽस्योस्त्रान्याादिदिविकं न वेनां।४ गंधान् ब्राह्मणसात्कृत्वा पुष्पाण्यृतु नवानि चा २७
पं विवानु पूर्वेणाग्नौ कुर्याद्धनंतरं।५= अग्नौ करणहोमश्च कर्तव्य उपवीतिना। प्रा
ङ्मुखेनैव देवेभ्यो जुहोतीति श्रुतिः श्रुतेः।६= अपसव्येन वा कार्यो दक्षिणाभिमुखे

नचानिरूप्य हविरन्यस्मादन्यस्मिन् हि हूयते।७ स्वाहाकुर्यान्न चात्रान्ते न चैव जुहुया
द्धविः। स्वाहाकारेण हुत्वाग्नौ पश्चान्मंत्रं समापयेत्।८ पित्र्ये यः पंक्तिमूर्द्धन्यस्त
स्य पाणावनग्निमान्। हुत्वा मंत्रवदन्येषां तथा पात्रेषु निक्षिपेत्।९ नोंकुर्याद्धोम
मंत्राणां दृष्टगादिषु कुत्रचित्। अन्येषां चाविकृष्टानां कालेनाचमनादिना।१० स
व्येन पाणिनान्वेवं यदत्र समुदीरितं। परिग्रहणमात्रेण सव्यस्यादिशन्निवृतं।११
पिंडं न्याय्यमिसंगृह्य दक्षिणेनेतराकरात्। अन्वारभ्य च सव्येन कुर्यादुल्लेखना
दिकं।१२ यावदर्थमुपादाय हविषोऽर्द्धकमन्नकं। चरुणा सह संनीय पिंडान्दातुमुप
क्रमेत्।१३ पितुरुत्तरकर्ष्वं ततो मध्यममध्यमस्य तु दक्षिणतस्तत्पितुश्चैव पिंडान्न्य
पीणि निर्वपेत्।१४ वाममावर्त्तनं केचिदुदगंतं प्रवदंते। सर्वं गौतमशांडिल्याः शांडि
व

त्यायनू एवं वा ।१५ आहृत्य ब्राह्मणमायामध्ये पितृं नं ध्यायन्नुयथार्थतः । जप॥ स्तानेव वा
हृय ततः ब्राह्मणं चमोरयेत् ।१६ शाकं च फाल्गुनाष्टम्या॥ स्वयं पत्न्यपि वा पचेत् । यस्तु
18 शाकादि द्रामध्य कार्यः ईत्पाष्टकाष्टना ।१७ = पत्न्वष्टकं मध्यमायामिति गोभिलो गौ
२४ तमो । वार्कषिंजिश्च सर्ववस्तु काको मेनेष्टकासु वा ।१८ स्थालीपाकं पशुस्थाने कुर्याद्य
द्यानुकल्पिकं श्रपयेत् ॥ सर्वस्यामासमरू व्यागोः पयस्यच ।१९॥ ॥ सायमादित्रा
तरं तमेकं कर्म त्रिवृत्तादृशं तिथिपार्श्वमासाद्येमेकमेव मनीषिणः ।२० ऊर्ध्वं पूर्णाहुतेर्द
र्शः पौर्णमासोऽपि वैश्रमः । यत्र प्रायाति स होतव्यः स एवादिरिति श्रुतेः ।२१ ऊर्ध्वं स्वा
हुतेः कुर्यत्स्थालीपाक॥ होमादनन्तरं वैश्वदेवं तु पाकान्तबलिकर्मसमन्वितं ।२२ ब्राह्मणान् १८
भोजयेत्पश्चाद्यनिरूपा॥ श्वशक्तितः । यजमानस्ततोऽश्नीयादिति कात्यायनोऽब्रवीत् ।२३

विवाहिकाग्न्यारूढीनसायंप्रातस्त्वतंद्रितः।चतुर्थीहोमर्मंत्रैश्चवितदेतछायायनेमर्तं

२४ ऊर्द्ध्वंपूर्णाहुतेःप्रातर्हुत्वाततःसायमाहुतिं।प्रातर्होमंस्तादेवस्यादेषएवोत्तरो ततःऊर्ध्वं२

विधिः२५।।सायमूर्ध्वंहोमाद्यप्रातर्हुत्वाततःसायमाहुतिं।प्रातर्होमस्तदादेवस्या

देषएवोत्तरोविधिः२६ पार्वणमासाद्ययेहव्यःहोतावायद्दहर्भवेत।तदहर्ज्जुहुया

देवममावास्यान्वयेपिवा२७ अहूयमानेन्ग्नौत्रयेकालेसमाहितः।संप

आज्याहुतीः५ न्नेऽत्रयथातन्त्रंहूयेततद्विहोत्चनाः२८ अहुताःपरिसंख्यायपात्रेकृत्वाहुतीःसकृत्

मंत्रेणविधिवद्धुत्वैवमेतापरा=अपि२९ यत्रव्याहृतिनिर्होमःप्रायश्चित्तार्थकोभ

तत्र वेत्तुतत्रस्तत्रविज्ञेयाःस्त्रीपाणिग्रहणेयथा३० =अपिवाज्ञातमित्येषाप्राजापत्या

पिवाहुतिः।होतव्यात्रिविकल्पोयंप्रायश्चित्तविधिःस्मृतः३१ यद्यग्निरग्निनान्ये

नसंनवेदाहितः क्वचित्॥ अग्नये विविचये हविर्जुहुयाद्दाहृताहुतिं॥२२॥ अग्नयेऽप्सु
मते हविर्जुहुयाद्यध्वतेन चेत्॥ अग्नयेशुचये हविर्जुहुयाद्वैदुरग्निना॥२३॥ गृहदा
हाग्निनाग्निस्तु यष्टव्यः क्षामवान्द्विजैः॥ दावाग्निनात्र सं॰ संसर्गेग्निरयं यद्वितय ६८२
तो॥२४॥ द्विर्हितोयदि सं॰ सृष्टेऽप्यसं॰ सृष्टमुपशामयेत्॥ असं॰ सृष्टं जागरयेद्विपि
19 शानिवमुक्तवान्॥२५॥ नस्त्वेष्मावन्यहोमः स्यान्मुक्तिकां॰ संसिदाहुतिं॥ स्वगनं
सक्रियार्थिः ध्रुयाव त्रासात्प्रजायते॥२६॥ अग्निस्तु नामधेयादौ होमे सर्वत्र लौ
किकः॥ नहि पित्रा समानीतः पुत्रस्य भवति क्वचित्॥२७॥ यस्याग्नावन्यहोमः स्या १९
सा वैश्वानरदैवतं॥ चरुं निरूप्य जुहुयात्प्रायश्चित्तं कृतस्य तत्॥२८॥ पाराणाग्नौ
हुते स्वार्थं परस्याग्नौ हुते स्वयं॥ पितृयज्ञात्यये चैव वैश्वदेवद्वयस्य च॥२९॥ अग्नि

स्नानवयज्ञेनन वान्नप्राशनेनवा। नोऊनेपरितितान्नस्यचरुः वैश्वानरोऽनवेत्॥४०
स्नपितृभ्यः पितादद्यात्सुतसंस्कारकर्मसु। पिंडानोद्वहनान्नेषांतस्यानावेत्तु तत्क्र
मात्॥४१॥ त्रितत्रवाचनेपत्नीयत्रसंनिहितानवेत्॥ रजोरोगादिना तत्र कथं कुर्वीति
याज्ञिकाः॥४२॥ महानसेगंया कुर्यात्स्ववर्णं तां प्रवाचयेत्॥ व्रणवाधिपिवाकुर्यात्का
न्यायनवचोयथा॥४३॥ यज्ञवास्तु निमुध्यांच स्त्रबेदर्नवृतातथा। दर्नसंख्यान
विहिताविप्रराश्नरणेषु वा॥४४॥ ॥ निक्षिप्याग्निं स्वदारेषु परिकल्प्य चर्विजं तथा।
प्रवसेत्कार्यवान्विप्रोऽमृतास्विवनस्ति रंध्रेक वित्॥४५॥ मनसा नित्तिकं कर्म प्रवसन्नप्यतं
द्विजः। उपविश्यशुचिः सर्वं यथाकालं मनुद्रवेत्॥४६॥ पन्त्यावाप्यथ वियोगिन्याशुश्रू
षाग्नि विनीतया। सोमाप्य विन्नाविधव्यकामया नष्टमक्तया॥४७॥ यावास्याद्वीर

सूरासामाज्ञासंपादिनी। प्रियादद्यात्प्रियं वदा स्तुत्वा तामत्र विनियोजयेत्॥४८॥ दिन
क्रमेण वा कर्मयथाजोष्ट्वा॰ स्वशक्तितः। विना जपसह वा ऊर्ध्वयथाज्ञानमशाद्य
वत्॥४९॥ स्त्रीणां॰ सौभाग्यतो जप्यं विधाय्य वह्निजन्मनो। नहि स्वल्पेन तपसा नन्त्रा 20
त्तुष्यति योषितां॥५०॥ नर्तरादवैशवर्तिन्यायया माबद्रु निवृत्तिः। अग्निष्टोमादिनो
मुत्र सा स्त्री सौभाग्यमाप्नुयात्॥५१॥ प्रियं॰ स्तुनगांगं वाग्निम॰ग्निवितंतथा।
ज्ञातरूक्षां यः पश्येदापद्भ्यः सत्रमुच्यते॥५२॥ विनयावनतापि स्त्री नर्तयाद्दुर्भगा भ
वेत्। अमुत्रो माग्नि नर्तॄणामवज्ञाती क्रनानया॥५३॥ पापिष्टं दुर्भगामंत्यं नग्नमुत्कृत 20
नासिकं। ज्ञातरूक्षायायः पश्येत्स कलेरूपद्युजपते॥५४॥ पतिस्त्वं त्वं घ्य मोहात्स्त्री किं
किं न नरकं व्रजेत्। कच्छान्मानुष्यतां प्राप्य किं किं दुःखं न पश्यति॥५५॥ पतिस्त्रुषु

त्यवस्त्रीसर्वान्नृल्लोकान्समश्नुते। दिवःपुनरिहायातामुखानामवयिनीवत्।५
न्याय२ सदारोग्योमुनदीराकथंविकारणांतरात्। यश्छेदग्निमाकर्तुंकहोमोस्यविधी
यते। ५७स्तनाववनवेद्योमाल्लाकिकेनकदाचनानह्याहिताग्नेःस्वंकर्मलौकि
केनोविधीयते।५८ घडाइतिकमन्यैरुक्तं कृत्याध्रुवदर्शनात्। नह्यात्मनोर्थेऽस्या
लावद्यावन्नपरिणीयते।५९ पुरस्तात्रिवृकल्पंयन्नायच्चितेनकदाह्रतं। तत्व
डाइतिक७शिष्टैर्यडाविद्भिःप्रकीर्त्तितं।६०इतिद्वितीयःप्रपाठकःसमाप्तः॥२॥
अग्निसमन्वंतुदंपत्योर्होतव्यंनर्त्विगादिना। द्वयोरप्यसमक्षं७हिभवेद्भुतमनर्थकं॥
१ विहायाग्निं७सभार्यश्चेत्सीमामुल्लंघ्य गच्छति। होमकालात्ययेतस्य पुनराधा
नमिष्यते। २अरण्योःक्षयनाशाग्निदाहेष्वग्निं७समाहितः। पालयेदुपशांतेऽग्नि

स्युनराधानमिच्छन्ति ॥३॥ ज्येष्ठा चेद्बहुभार्यस्य स्यादतिचारेण गच्छति । पुनराधानमत्रैक इ
च्छन्ति न तु गौतमः ॥४॥ दाहयित्वाग्निभिर्भार्यां सदृशीं पूर्वसंस्थितां । पात्रैश्चाथाग्नि
मादध्यात्कृतदारो विलम्बितः ॥५॥ एवं वृत्तां सवर्णां स्त्रीं द्विजातिः पूर्वमारिणीं । दाहयेद
ग्निहोत्रेण यज्ञपात्रैश्च धर्मवित् ॥६॥ द्वितीयां चैव यः पत्नीं दहेद्वैतानिकाग्निभिः । जीवं का० ४
मलद्वे १ त्यां प्रथमायां तु सुरापानेन समं हि तत् ॥७॥ मृतायां तु द्वितीयायां योऽग्निहो
त्रं समुत्सृजेत् । ब्रह्मोज्झं तं विजानीयाद्यश्च कामात्समुत्सृजेत् ॥८॥ मृतायामपि भा
र्यायां वैदिकाग्निं न हि त्यजेत् । उपाधिनापि तत्कर्म यावज्जीवं समापयेत् ॥९॥ रा २१
मोऽपि कृत्वा सौवर्णीं सीतां पत्नीं यशस्विनीं । ईजे यज्ञैर्बहुविधैः सह भ्रातृभिरच्यु
तः ॥१०॥ यो दहेदग्निहोत्रेण स्वेन भार्यां कथंचन । सा स्त्री संपद्यते तेन भार्या चास्य पु

माज्ञवेत्॥११ नायमिरणमापन्नादेशांतरगतापिवा। अधिकारी नवेत्तओमहाप
तकिनि द्विजे।१२ मान्याचेन्म्रियते पूर्वं नार्यापतिविमानिता। त्रीणि जन्मानि सा.
दुःखं दुरूपः स्त्रीव मूर्छेति।१३ पूर्वविवयोनिं पूर्वविवस्तु नराधानकर्मणि। विशे.
षोत्रायकपस्थानमाज्याहुत्यष्टकं तथा।१४ ऋचा व्याहृतिहोमांत उपतिष्ठेत पा
वकं। अच्छायः को वलायेयः कस्तुजामिरमानसः।१५ अग्निमीडे। अग्न आयाहि
य। आयाहि वीतये। तिस्रो वै जीतिरित्यग्निं दूतं मग्नेमृडे तिसा।१६ इत्यष्टा कहुती
र्दद्वा यथा विधानतः पूर्वेशः। पूर्वमुक्त्वादिकं सर्वमन्यत्पूर्ववदाचरेत्॥१७ अर.
ण्यारन्यमंपंगं यावत्तिष्ठति पूर्वयोः। तत्तावस्तु नराधानमन्यारण्यां विधीयते।१८

विनष्टऽस्कन्दकुस्कवंच्यतुं त्रत्यकुस्कात्तमुदग्विंषिवित्यगयंचमुशीनं ब्रह्मा ज्ञाते
वेदसि ॥१९॥ स्वयऽह्नामासमर्थस्य समीपमुपसर्पणं । तत्राप्यसक्तस्य सतः श
यनाद्योपवेशनं ॥२०॥ कुमार्यांऽसायमाहुत्यां दुर्बलनष्टे कृतौ ह्री चवेतां प्रातर्हेमिस्त
दिवस्याङ्गीवेष्टेष्टुः पुनर्नवा ॥२१॥ दुर्बलंऽस्नापयित्वाऽमुद्धविलानि संस्कृतां दक्षि ना॰
णाशिरसं कृत्वा बर्हिष्मत्यां निवेशयेत् ॥२२॥ घृतेनाभ्यक्तमाल्याव्यमुवस्त्रमुपवीति
नं चंदनोक्षितसर्वाङ्गऽमुपमनोनिर्विवृषयेत् ॥२३॥ हिरण्यशकलान्यस्य छिद्रेष्वाच्छिद्रे
षु सप्तसु मुखेष्वथापिधायैनं निर्हरेयुः सुतादयः ॥२४॥ आमपात्रेऽन्नमादाय पत्रे २२
तमग्निपुरस्सरं । एकोऽनुगच्छेत्तस्याद्यमद्य पथ्यसञ्जेकुविर ॥२५॥ ऊर्ध्वमादहनं कार्यं

॥२३ २२ ग्राम

श्री
मासीनो दक्षिणामुखः। सव्यं जान्वाच्य शनकैः सतिलं पिंडदानवत्।२६ अथ स्तत्रा
दिराप्लुत्य कुर्याद्दारुचयं महत्। पूर्वादशेषु तासु कृत्पश्चाच्छित्यादिलक्षणं।
२७ तत्रोत्तानं निपात्यैनं दक्षिणाशिरसं मुखे। आज्यपूर्णां स्रुचं दद्याद्दक्षिणा श्र०
ग्रं नसि स्रुवं।२८ पादयोरधरां प्राचीमरणीमुरसीतरां। पार्श्वयोः शूर्पचमसे
सव्यदक्षिणयोः क्रमात्।२९ स्रुवसव्येन सहन्यक्तमंतरा वेदिरूक्ष्वलं। चैत्रोवीनी
कमं त्रिवायुं नश्च नयनोर्विनीः।३० अपसव्येन कृत्वितद्वार्थ्यतः पितृदिङ्मुखः। अ
थाग्निं सव्यजान्वक्तो दद्याद्दक्षिणतः शनैः।३१ अस्मात्त्वमधिजातोसि त्वदयं जा
यतां पुनः। असौ स्वर्गाय लोकाय स्वाहेति यजुरीरयन्।३२ एवं गृहपतिर्दग्धः सर्वं

नरतिदुष्कृतं।यास्मिनंदाह्ययंसोपिब्रजोज्ञात्वान्यनंदितां।२२ यथास्वादुवधूर्द्दैक्यं
थोद्यर श्रीमरण्यान्यपिनिर्नयः।अतिक्रम्यात्मनोनीष्ट७शीनमिष्टा७वैविंदति।२४३
क्रांताद्वारदाशेचविश्रांतोवाक्षिसंवाया।स्त्वेवसंद्रवसूत्रेवषड्पिंडा७श्चनि
वीपत्।२५ एवामपाग्निमान्दग्धःपात्राद्युधविरहितः।लोकानन्यानतिक्रम्य घ३
परंब्रह्मैवविंदति।२६॥२॥ अथानपेक्षमेत्यापः सर्वेषवशब्दस्पृशः।स्नावास्नविल
23 मारभ्यद्दक्करस्योदक७स्थले।२७ गोत्रनामानुवादांतनर्पयामीत्यनंतरः।द
क्षिणाग्रानुकुशान्नवासतिलंतुपृथक्पृथक्।२८ एवंकृतोदकान्सम्यक्सर्वान् २२
शाड्वलसं७स्थितान्।अनुव्रज्यनरावंतानवदेयुस्तेनुयायिनः।२९ माशोकंकु

हि

रुतानि त्वयि सर्वस्मिन्त्राणवर्मणि धर्मं कृतयत्नेन नयाव सह गमिष्यति ॥४० मानु
ष्ये कदलीस्तंभनिःसारसारमार्गणं । करोति यः स संमूढो जलबुद्बुदसंनिभे ॥४१
गंत्री वसुमती नाशमुदधिर्दैवतानि च । फेनप्रख्यः कथं नाशं मर्त्यलोको न या
स्यति ॥४२ पंचधा संभृतः कायो यदि पंचत्वमागतः । कर्मभिः स्वशरीरोत्थैस्तत्र का
परिवेदना ॥४३ सर्वे क्षयांता निचयाः पतनांताः समुच्छ्रयाः । संयोगा विप्रयोगांता
मरणांतं हि जीवितं ॥४४ श्लेष्माश्रु बांधवैर्मुक्तं प्रेतो भुंक्ते यतोऽवशः । अतो नरो
दितव्यं हि क्रियाः कार्याः प्रयत्नतः ॥४५ एवमुक्त्वा व्रजेयुस्ते गृहं लघुपुरस्सराः ।
स्नानाग्निःस्पर्शनाद्यैश्च शुद्ध्येयुरितरे ततः ॥४६ ॥२ एवमेवाहिताग्नेस्तु पात्रन्या

ज्या १

२५

सादिकं भवेत्। कृष्णाजिनादिकञ्चात्र विशेषोऽवधुल्लादितः।४७ विदेशमरणे स्त्रीन्या
कृत्वाज्यसार्पिषा दाहयेद्धर्मयाच्छाद्यपात्रन्यासादि पूर्ववत्।४८ अस्थ्नामला
भे पालाशनिशाकलान्युक्तयाहृतान् न्न्यायदन्ति संख्यानि ततः प्रकृतिसूतकं।४९ म
हापातकसंयुक्तो दैवात्स्यादग्निमान्यदि। कृत्राद्धिः पालयेदग्नीन्मुक्तस्तादोषसं पु
क्रमात्।५० आयश्चित्तेन ऊर्ध्वमाम्रियते यदा शुद्ध्यं निर्वापयेच्छ्रौतमस्य
प्येस्य परिच्छेदं।५१ साहयेद्भ नयेवाप्सु ज्ञोऽग्निरनवद्यतः। पात्राणि दद्याद्विप्राय दद
हेदप्स्वेव वा क्षिपेत्।५२ अनग्निवाऽहिताग्नीनारी देहस्याय व्यवस्थिता। अग्निप्रदानमंत्रो २४
स्यान्न त्रयोज्य इति स्थितिः।५३ अग्निनिव दहेद्भार्यां स्वतंत्रां पतितां न चेत्। तदुत्तर

णपात्राणि दाहयेत्तूष्णीमंतिके।५४॥ अपरेद्युस्तृतीये वा अस्थ्नां संचयनं भवेत्।तत्र
स्तत्रविधिरादिष्टस्तैर्विभिःसाधुनोच्यते।५५ स्नानांतं पूर्ववत्कृत्वा गव्येन पयसा ततः।
सिंचेदस्थीनि सर्वाणि प्राचीनावीत्यनाघयन्।५६ शमीपलाशशाखाभ्यामुद्धृत्यो
दृत्यनस्मानाः॥ आज्येनाभ्यज्यागव्येनसिंचयेत्कुंभवारिणा।५७ मृत्पात्रेसंपुटं कृ
त्वा सूत्रेणपरिवेष्ट्य वा।श्वभ्रं खात्वाचाशुचौ यो भूमौ निखनेद्दक्षिणामुखः।५८ पूरयि
त्वावटं पंकपिंडैः सेवालसंयुतैः।दद्योपरिसमं शेषं कुर्यात्स्ववह्निकर्मणा।५९ एष
एवागृहीताग्नेस्तस्यविधिरिष्यते।स्त्रीणामिवाग्निदानं स्यादथातोऽनुक्रमुच्यते।६०।
॥४॥ सूतके कर्मणां त्यागः संध्यादीनां विधीयते।होमः श्रौतस्तु कर्तव्यः शुष्कान्नेना

हृतेवाहावयेदेवम

पितापफल्लेः॥८१॥ अकृतं हावयेस्मान्निनदनावेकृतात्कृतं हं हावयेदिति तांकांस्यं
नारंन विक्षनतः॥८२॥ कृतमोदनसक्त्वादितंडुलादिकृता कृतं व्रीह्यादिनाकृतंप्राक्
मितिहरचंत्रिक्षकुत्येः॥८३॥ सूतकेवप्रवासवाशक्त्वाकैश्राद्धभोजनात् एवमादिनिमि
त्तेष्वहावयेदिति याजयेत्॥८४॥ नत्यजे सूतकेकर्म्म ब्रह्मचारीस्वकंक्वचित् नदी
क्षणात्परंयज्ञेनकृच्छ्रादितपश्चरन्॥८५॥ पितर्यपिमृतानक्षांदोषो नवति कर्हिचित्
आशौचंकर्मणोंतेस्यात्त्र्यहंवाब्रह्मचारिणः॥८६॥ श्राद्धमग्निमतः कार्यंदाहादेशीक
दशेहनि॥ प्रत्याब्दिकंतुकुर्वीतप्रमीताहनिसर्वदा॥८७॥ द्वादशप्रपति मासंतुआ
वा घषाण्मासिकेनथा॥ सपिंडीकरणंतत्रैवैतद्धिश्राद्धषोडशी॥८८॥ एकाहेनतु 25

य१ न्य३ एतु३

षण्मासाब्दादास्यरपि वात्रिनिः। न्यूनाः संवत्सराच्चैवस्यातां ८ षाण्मासिके तु
था। ९ सूतके तु समुत्पन्ने स्मार्तं कर्म कथं भवेत्। पिंडयज्ञं चरु ८ होममस
गोत्रेण कारयेत्। १० यानि पंचदशाद्यानि अपुत्रस्येतराण्यपि। एकोस्य वात्र
दातव्यमपुत्रायास्य सर्वदा। ११ न योषायाः पतिर्दद्यादपुत्राया अपि क्वचि
त्। न पुत्रस्य पिता दद्यान्नानुजस्य तथाग्रजः। १२ एकादशाह्नि निर्वर्त्य कैंद(र्वा
र्शाद्यथाविधि। प्रकुर्वीताग्निमान्पुत्रो मातापित्रोः सपिंडतां। १३ सपिंडीकरणा
दूर्ध्वं न दद्यात्प्रतिमासिकं। एकोद्दिष्टविधानेन दद्यादित्याह गौतमः। १४ कर्षूस
मन्वितं मुक्त्वा तथाद्यं ८ श्राद्धषोडशं। प्रत्याब्दिकं च शेषेषु पिंडाः स्युः षडिति स्थितिः। १५

=अर्घ्येंद्रियाद्यके त्रिवपिंडदाने अवनेजने। तंत्रस्थचतु निवृत्तिः स्यात्स्वधावाचनमेव वै।
१६ ब्रह्मदंडादिसुतानां येषां स्यात्ताग्निसंक्रिया। श्राद्धादिसंक्रिया नाज्ञेन न पर्वणी
हूतेषु कचित्।१७॥४॥ मंत्राम्नाये महत्येतत्पंचकं नाघवार्थिभिः। पश्चात्तत्तत्प्रयोगे
स्यान्मंत्राणामत्र विंशतिः।१८ आग्नेः स्थाने तान्तु वंदस्य यविष्ठ वह्निर्ह्यसत्। समस्य
श्रु पंचमी स्यात्त्रैवतुस्वाहा इति तु।१९ त्र्यामपंचके पापीनद्भीरिति पदं भवेत्। अग्र
णिपंचसु मंत्रेषु इति याज्ञविदो विदुः।२० द्वितीये तूपतिष्ठेत् स्यादन्त्ये इति तृतीय २६
के चतुर्थेऽपि सर्वे तनीदमाहुतिविंशकं।२१ इति होमेन ग्रस्तुं ज्याज्ञेनामसु
तथाप्रस्तुं चतुर्थी मध्याह्नत्येतदाज्ञानाग्निन हि हूयते।२२ नताग्रपल्लवोक्तं कः स्रुगोति

परिकीर्त्यते । पतिव्रता व्रतवती ब्रह्मबंधुस्तथाकृतः ।।६।। शालाद्वनीलमिश्र
कं ग्रथ्नस्तबकत्रयं ते । कण्डूक्षिकाञ्चितः शैकेशान्मूर्ध्नि पश्चात्कण्ठलं ।।७।।
श्चा विश्लेषकाशलमलीतथा वीरतरः शरः । तिलतंडुलसंपक्वः कृसरः सोभि
धीयते ।।८।। नामाधयेष्टुनि तस्तु पिशाचा बद्धवस्सदा । यक्षाश्च पितरो देवा
यष्टव्यास्तिथिदेवताः ।।९।। आग्नेयाद्यथ सापाद्य पिशाचाद्यं तथैव च ।
आषाढाद्यधनिष्ठाद्य आश्विन्याद्येनाथैव वा ।।१०।। इंद्राग्न्येनानि बद्धवद्दा
३।अ। णां बद्धवस्सदा । इंद्रद्वयं द्विवाक्षेप्यमेव शिष्टान्याथैकवत् ।।११।। देवतास्तु पि
तृयंत्ता बद्धवस्सर्पपित्र्यपः । देवाश्च वसवश्चापि द्विवादेवाश्विनो सदा ।।१२।।

ब्रह्मचारी समादिष्टो गुरुणा व्रतकर्मणि। बाढमोमिति वा ब्रूयात्तत्तथैवानु
पालयेत्॥१०॥[२०] स शिखं वपनं कार्यमास्नानाद्ब्रह्मचारिणः। आशरीरविमो
क्षाय ब्रह्मचर्यं न चेद्भवेत्॥११॥[२१] वपनं नास्य कर्त्तव्यमर्वाग्गोदानिकव्रतात्। गौर
व्रतिना वत्सरं यावत्षण्मासानिति गौतमः॥१२॥[२२] न गात्रोत्सादनं कुर्यादना
पदि कदाचन। जलक्रीडामामल्लकाब्रुतीदं डइवाप्लवेत्॥१३॥[२३] देवतानां विप
र्यासे जुहोति स कथं भवेत्। सर्वप्रायश्चित्तं कृत्वा क्रमेण जुहुयात्पुनः। २७
ब्रैर ॥१४॥[२४] सकृत्संस्कारात्प्रतिपद्धो रंध्रकालात्सैं कथं भवेत्। हुताहुतादवकर्त्तव्यायेरूपन
यनादधः॥१५॥[२५] अनिष्ट्वा नवयज्ञेन नवान्नं योऽत्यकामतः। वैश्वादवैश्वानरस्यास्य

श्वानर।

प्रायश्चित्तं विधीयते ॥ [२५] १५ ॥ ३ ॥ चरुः समशनीयो यस्तथा गोयज्ञकर्मणि ॥ उपसं-
सर्जनं विवाहे यान्ते तथैव च ॥ [२७] १ ॥ श्रावण्यां च प्रदोषे यः स्थालीरन्नेन तथैव च ।
कथमेतेषु निर्वापाः कथं वा जुहोतयः ॥ [२८] २ ॥ देवतासंख्यया ग्रासानिर्वापास्तु
पृथक्पृथक् ॥ स्वशाखीदितवगृह्यीयाज्ञो मध्यापि पृथक्पृथक् ॥ [२९] ३ ॥ यावता होम-
निर्वृत्तिर्नविधायत्र कीर्तिता ॥ शेषं विवर्जा वा किं विज्ञावं तं निर्वापस्संहृ ॥ [३०] ४ ॥ च ३५
रास समशनीयोऽपि यज्ञेश्वरान्तथा ॥ होतव्यं मेक्षणानां न्यत्र पत्नीसाजिघारिताः
पो ॥ कात्यः कात्यायनेनोक्तो विहितश्चेव समासतः ॥ वृषोत्सर्गे यतो नोतो त्र गोनिले-
न तु नौ [३१] चितः ॥ ६ ॥ पारिजानिकए वस्याकालो गोवा ज्ञियज्ञयोः ॥ अन्यस्यान्तप

देशाद्धस्मान्स्त्ररारोहितस्य वा ॥७॥ अथ वामार्गपिच्छिकाः तेनोपायन्न कर्मणः ॥ नीर
जेनेह्लिवाश्वानामितितं त्रीं तारविधिः ॥८॥ शरद्वसंतयोः केचिन्नवयज्ञं प्रवक्षते ॥ धा
न्यपाकवशादन्ये श्यामाको वनिनः स्मृतः ॥९॥ आश्वयुज्यां तथा कृष्णां वाह्लु कर्म
श।८ णि याज्ञिकाः ॥ यथार्थं तत्रवेत्तारो हामामेवं प्रवक्षते ॥१०॥ द्रूपं वदेकापमाणितां हवि
राहुतयस्मृताः ॥ शेषा आज्येन होतव्या इति कात्यायनोऽब्रवीत् ॥११॥ पयो यदाज्यसं
28 युक्तं ष्टं पातकमुच्यते ॥ दध्येके तदुपाघ्रकर्त्तव्याः पयसश्चरुः ॥१२॥ व्रीहयः शाल
यो मुद्गा गोधूमाः सर्षपास्तिलाः ॥ यवाश्चौषधयः सप्त विपदं घ्नंति धारिताः ॥१३॥ २८
सधस्काराः प्ररूपस्थितेस्मर्यंत गोत्रमादिनि ॥ अंतोष्टकादयः कार्याः सर्वे कालं

क्रमादितः ॥१४॥ सकृदच्छिष्टकादीनि कुर्यात्कर्मालिया द्विजः । सपङ्क्तिः पावनोत्र
वालोकान्द्रिनिघ्नतस्कृतैः ॥१५॥ एकाहमपि कर्मस्थो योग्निशुश्रूषकस्त्रिविः । नय
यत्र न देवास्यशनाहं द्दि विजायते ॥१६॥ यस्त्वाधमयाग्निमाशास्य दवादीन्नित्रि
रिष्टवान् । निराकर्त्तामरादीनां सन्निकेयो निराकृतिः ॥१७॥७॥ यक्वाहं कर्मणामा
दायावांतदक्षिणाल्वेत् । =आमामावास्यं द्वितीयं यदन्वाहार्यं तदुच्यते ॥१८॥ एकसा
श्यश्ववर्हिः षुनस्यात्परिसमूहनं । नोदगासादनं विवद्धि व्रतोमाहितमतः ॥१९॥ =त्रप
नावेव्रीहियवयोर्द्दश्रा वा पयसापि वा । तदन्नावेय वाप्यावाजुह्याद्दकेनवौ
राडं तु राक्षसं पित्र्यमासुरं वानिवारिकं । त्र्यो पंचत्र८ स्पाशाद्यपन्मात्नन्यात्मा

नमेवतत् ॥४॥ यजनीयेह्नि सोमश्चेद्वारुण्यां दिशि दृश्यते । तत्र व्याहृतिभिर्हुत्वा दंडं
दद्याद्द्विजातये ॥५॥ लवणं मधु मांसं च क्षारं येन हूयते । उपवासेन भुञ्जीत
तै २ नोरुरात्रौ कथं चन ॥६॥ स्वकाले सायमाहुत्योरलाभे हव्यद्रव्ययोः । प्राक् प्रात
राहुतेः कालः प्रायश्चित्ते हुते सति ॥७॥ प्राक् सायमाहुतेः प्रातर्होमकालानति
29 क्रमः । प्राक् पौर्णमासाद्दर्शस्य प्राक् दर्शादितरस्य तु ॥८॥ विश्वादवेचलिक्रांते
ऽप्याहारत्रमलोजनं । प्रायश्चित्तमथाहुत्वा पुनः संतनुयाद्व्रतं ॥९॥ होमद्व
याच्चाय्यदर्शपौर्णमासाच्चायतथा । पुनराधानमाद्ध्यादिति भार्गवशा रए
सनं ॥१०॥ ऽप्यनवोमाणवोह्येयएणः कृष्णमृगः स्मृतः । रुरुर्गौरमृगः प्रोक्तः

बत्नः शरणं प्रयच्छते [२४]॥११॥ केशान्तिको ब्राह्मणस्य दंडः कार्यः प्रमाणतः। ललाटसंमि
तो राज्ञः स्यात्तु नासान्तिको विशः [२५]॥१२॥ ऋजवस्ते तु सर्वे स्युरव्रणाः सौम्यदर्शि
नाः। अनुद्वेगकरा नृणां सत्वचो नाग्निदूषिताः [२६]॥१३॥ गौर्विशिष्टतमा विप्रैर्वे
दश्वपि निगद्यते। न ततोऽन्यद्वरं यस्मात्तस्माद्गौर्वर उच्यते [२७]॥१४॥ येषां व्रतानां
मंत्रेषु दक्षिणा न विधीयते। वरस्तत्र भवेद्दानमपि वाच्छादयेद्गुरुं [२८]॥१५॥ उच्छ्वा
ना छ्वासविच्छेदघोषणाध्यापनादिकं। प्रामादिकं श्रुतं यस्माद्यातयाम
त्वकारितत्तु [२९]॥१६॥ प्रत्यब्दं यदुपाकर्म सोत्सर्गं विधिवद्द्विजैः। क्रियते छंदसां
तेन पुनराप्यायनं भवेत् [३०]॥१७॥ अयातयामैश्छंदोभिर्यत्कर्म क्रियते द्विजैः।

क्रीडमानेरपि सदा तत्रैषा॥ सिद्धिकारकं॥१८॥ गायत्रीं वसगायत्रीं बार्हस्प
त्यमिति त्रिकां॥ शिष्येभ्योऽनूच्य विधिवदुपाकुर्यात्ततः श्रुतिं॥१९॥ छंदसामेक
विंशानां॥ संहितायां यथाक्रमं॥ तच्छंदस्कानिरवग्निरिघानिर्होमिरुष्य
तो॥२०॥ पर्वसु त्रिष्टविवर्गानेषु ब्राह्मणसूत्ररादिभिः॥ अंगेषु सर्वमंत्रेषु इतिघ्नि
उहातयः॥२१॥ पा॥ अक्षतास्तु यवाः प्रोक्ताः श्वानास्तत्र न वर्तितास्तत्रैषां तु ब्री
हयाः लाजाद्याः ताः सर्वा इति कथ्यते॥२२॥ नाधीयीत रहस्यानि सोत्तराणि विच
क्षणः॥ न वोपनिषदश्चैव षण्मासान्दक्षिणायनात्॥२३॥ उपाकृत्योदगयने ३०
ननाधीयीत धर्मविन्॥ उत्सर्गश्चैव कार्यः स्यात् एवं मांतेष्वंत्राब्दे पदपिवा॥२४॥ अप

जातव्यंजनालोम्नीनतयासहसंविशेत्॥ अयुग्मःकाकवंध्या याजाता तां न
विवाहयेत्॥४॥ सप्तसप्तपदविन्यासस्त्रिपदःप्रक्रमस्मृतः। स्मार्त्तकर्मणि
सर्वत्र त्रीति वधर्युनोदितः॥५॥ यस्यां दिशि बलिं दद्यात्तामेवाभिमुखो दिशं।
श्रवणाकर्मणि न वैद्यंव कर्म न सर्वदा॥६॥ बलिशेषस्य हवनमग्निप्रणय
नं तथा। प्रत्यादनं न वैयातामुपक्रमं न वैसदा॥७॥ दृष्टान्तकुश्रेष्ठणे येन
वस्त्रद्विषस्तथा। शिष्टस्यप्राशने मंत्रस्तत्र सर्वाधिकारिणः॥८॥ ब्राह्मणाना
मसान्निध्ये स्वयमेव दृष्टान्तकं। आवदेद्विषः प्राशनं वयज्ञे पितृकृतायत्॥९॥
सफलाबदरीशाखा फलवच्यनिधीयते। घनाविसिक्तताशंकाः स्मृताऽ॥

गशिलास्तु ताः ॥१०॥ नष्टो विनष्टो मलिकः शिलानाशे तथैव च। तद्वितोऽप्य
संस्कार्यः प्रतीद्धेनाग्रहायणी ॥११॥ श्रवणाकर्म लुप्तं चेत् कथं विसृजनादि
ना। आग्रहायणिकं कुर्याद्बलिवर्ज्यमशेषतः ॥१२॥ ऊर्ध्वं स्वस्तरशायी स्या
न्मासमर्द्धमथापि वा। सप्तरात्रं त्रिरात्रं वैकं वा सद्य एव वा ॥१३॥ नोर्ध्वं मंत्र
प्रयोगस्यान्यागारं नियम्यते। नाद्य नास्तरणं चैव न पार्श्वं वापि दक्षि
णं ॥१४॥ इदावत्सदाग्रहायण्यामाद्ये त्वावपि कर्मणः। ॐ नो मंत्रवदाहितं चेत्कु
ति ॐ नमस्त्वं पठेत् ॥१५॥ अज्ञानां यो विधा तस्यास्स बाधो बहुलिस्मृतः। ३१
ज्ञानसंमितइत्यादिना सिद्धं बाधितं यथा ॥१६॥ विरोधो यत्र वाक्यानां प्रा

माएंयं तत्रन्त्रयसां। उच्यप्रमाणकचेउन्यायएवत्रकीर्त्तितः॥ ५१ ॥ त्रियंबकं
करतलमपूपामंडकास्मृताः। पालाशागोलकाश्चैवलोहद्रूसंज्ञवीतरां॥ ५२ ॥
स्पृशन्ननामिकाग्रेणघृविदाल्लोकयन्नपि। अनुमंत्रणीय ७ सर्वत्रसदैवम
नुमंत्रयेत्॥ ५३ ॥ बालनंदर्जकूर्द्धेनसर्वत्रस्रोतसांपशोः। तर्ज्जनीमिका
क्रमेणस्याद्दपार्श्वपार्श्वदारुणी॥ ५४ ॥ सत्रनावन्मूर्द्धन्यानितथाङ्गनवत्रुष्टयं
नान्तिःश्रोणिरपानंवगोःस्नानात् सिवत्रद्दशा॥ ५५ ॥ कुरोमाँसावदानार्थैः
तस्यात् स्विष्टकृदावृता। वपामादायजुहुयात् तंत्रमंत्रसमापयेत्॥ ५६ ॥ हृ
क्लिकाक्रोडसक्थीनियतद्दकौगुद ७ स्तनाः। श्रोणिःस्कंधसटापार्श्वेपञ्चांग

ध्रि

निप्रवक्ष्यते ॥५७॥ एकादशानामंगानामवदानानि संख्यया । पार्श्वहेकौस
क्नौ बृद्धिर्वादात्तु चतुर्दश ॥५८॥ वरिनार्थाश्रुतिः कार्या यस्मादश्वस्तु कल्प
नः अश्वौ श्वैर्निहोमस्या छागपाक्वरावपि ॥५९॥ अवदानानि यावंति त्रि
यरन्यस्तार पशोः । तावतः पायसान्पिंडान्यश्वजावेपि कारयेत् ॥६०॥ उ
दनवंजनार्थं तु पश्वजावेपि पायसं । सद्व्यअपायनं हृदन्व धर्मेपि क
मतिः ॥६१॥ प्राधान्यं पिंडदानस्य केचिदाहुर्मनीषिणः । गयादौ पिंडमात्र
स्य दीयमाननिदर्शनात् ॥६२॥ भोजनस्य प्रधानत्वं वदंत्यन्ये महर्षयः । ब्रा ३२
ह्मणानां परीक्षायां महायत्नप्रदर्शनात् ॥६३॥ आमश्राद्धविधानस्यावि